

Zahrada pro radost

Lucie Komendová, M.Sc.

Studovala zahradní architekturu v Lednici a urbanismus a krajinné plánování v Mnichově. S permakulturou se setkala v Německu, spolupracovala se zahr. architektkou Sonjou Hörster. V roce 2007 založila v Brně projekční ateliér krajinné a zahradní architektury zaměřený na ekologické a trvale udržitelné veřejné i soukromé prostory.

Dívala jsem se na tvoje webové stránky Zahrada pro radost. Proč zrovna tento název?

On je tam ještě takový dovětek: Zahrada pro radost... aneb žádná starost. Většina moderních zahrad je spíš pro starost, protože potřebují strašně moc údržby a peněz. Lidé pak mají starosti, že to nezvládají udržovat, nemají na to peníze a podobně. Z permakulturních zahrad by měl mít člověk radost, nedřít jako otrok. A nějaký plevílek tam prostě patří.

Děláš oficiálně permakulturní zahrady?

To je těžké říct. Permakulturní principy jdou využít úplně kdekoliv jako zdravý selský rozum a pak je otázka, kde jsou hranice. Spousta lidí si pod pojmem permakulturní zahrada představí cestičky a záhony v organických liniích, možná trochu nepořádku... Ale já si myslím, že permakulturní zahrada může být klidně moderní, ale principy permakulturní (využití vody na pozemku, seskupení rostlin podle stanovištních podmínek...). Já si myslím, že neexistuje omezení. Sedmdesát procent lidí, kteří nás osloví, chtějí přírodě blízké zahrady.

Myslíš tím, že neexistují přesné hranice, co ještě je permakultura a co už není?

Mám pocit, že se to přelévá. V Německu, jsou přírodní zahrady – „Naturgarten“ – úplně běžný styl zahrad s dlouhou tradicí. K nám to proniká teprve teď, spousta informací ze zahraničí, i do časopisů a lidé o to mají zájem. Protože cítí, že se jim v takových zahradách lépe žije a že jsou jim příjemnější.

Také já jsem od malička vyrůstala venku a v přírodě, nevnímala jsem, že žiju ve městě, protože jsme trávili veškeré víkendy a prázdniny na chatě a na táborech. Naše zahrady byly vždycky v podstatě permakulturní aniž jsme to věděli. Tak to tak považuji za samozřejmé.

Tedy se snažíš dělat něco mezi permakulturou a přírodními zahradami?

V podstatě to tak můžeme říct. Ze šedesáti až devadesáti procent používáme naše domácí dřeviny a potom druhy jako muchovníky, rakytníky, které nejsou sice všechny původní, ale jsou jedlé. A úplně minimálně používáme šlechtěné druhy, například druhy s barevnými listy a převislé druhy do zahrad vůbec nedáváme. Používáme hodně bylinky a trvalkové výsadby podle stylu „Perenemix“. Využíváme na zahrádce stanoviště, která tam jsou, když je tam sucho a svah, navrhne třeba bylinkovou suchomilnou zahrádku a když je tam hodně kamene, využijeme místo na suťoviště. A podobně. Anglické trávničky nenavrhujeme vůbec. Všem říkáme, že sedmikrásky jsou v pořádku a spousta lidí to tak cítí taky. Málo kdo má u nás ten super stříhaný anglický trávník.

Říká se, že není permakulturní zahrada. Že permakultura vzniká teprve ve spojení s domem a životním stylem. Zajímalo by mě, jací jsou a co vlastně chtějí lidé, kteří si u vás zahrady objednávají.

Většinou jsou to lidé, kteří mají dobrý vztah k přírodě, přírodu vnímají a nechtějí zahradu s převislými stromičky, chtějí ovocné stromy a také pocit volnosti a jakési divokosti. Chtějí přírodu cítit a ne ji jen oklešťovat. Mezi inteligentními lidmi je to povědomí docela široké. Hodně se na nás obrací mladé rodiny s dětmi, které zakládají domy a zahrady, ale třeba i starší manželé, kterým už děti dorostly a chtějí si teď na stáří udělat hezkou zahradu pro sebe. Spektrum je dosti široké, ale na druhou stranu jsou to i lidé, kteří si návrh i realizaci můžou finančně dovolit.

Myslíš, že v současnosti je to trend, pěstovat si třeba i ve městě ovocné stromy?

Určitě. Teď zrovna zakládáme zahradu v Brně-Králově Poli u nově rekonstruovaného domu a majitelé chtěli všechny druhy ovocných stromů. Tak tam sadíme hrušku, blumu, švestku, třešň tam z bývalé zahrady zůstala. Takže v celé té zahradě je jeden jediný neovocný strom. Kostru zahrady tvoří jenom ovocné stromy.

Asi dvě procenta zákazníků nechce ovocné stromy, ale aspoň jeden nějaký menší strom chce každý, i když má malou zahradu.

A co trávníky a túje? Myslíš, že stále více lidí tento typ zahrad opouští?

Já si myslím, že trávníky a túje nás už trochu opouští, že už to je hudba minulosti. Ale těžko říct, protože na nás se obracejí lidé, kteří to chtějí jinak. Když mají v dotazníku uvést neoblíbené rostliny, šedesát procent z nich napíše túje a anglický trávník. ☺

Navrhujete tedy spíše soukromé zahrady?

Z objemu práce, který máme, tak polovina spadá na soukromé zahrady, polovina na veřejné zakázky. I v městském prostředí se permakulturní principy dají výborně uplatnit, ale pokud je to prostředí nějakého moderního firemního objektu, musí se tomu vzhled zahrady přizpůsobit. Navrhnout k moderní stavbě třeba bylinkovou spirálu není úplně to nejideálnější, ale třeba zasakování dešťové vody, nebo minimální nároky na údržbu, to jsou všechno zároveň moderní principy, ty samozřejmě používáme.

Požíváte do veřejných prostranství i jedlé rostliny?

To je dilema. Považuji za úplně úžasné pěstovat třešeň v parku, protože vím, že když bude obsypaná plody, budou tam chodit děti, budou se na to už dva měsíce dopředu těšit (jako já, když jsem byla malá ☺) a otrhávat ještě zelené plody... Ale tlak správců veřejných ploch je velký; že tam budou vosy a plody padat na chodník a znečišťovat ho.... Když jsme ovocné stromy navrhli do revitalizace sídliště, právě z těchto důvodů nám je zamítli. Ale když jsme v Mnichově navrhovali firemní areál, dostali jsme jako zadání (na přání zaměstnanců) využití ovocných dřevin - navrhovala jsem na obrovských plochách mišpulový sad, kdoule, švestky, maliny, ostružiny...

To je v zahraničí běžné, nebo to byl nějaký osvícený šéf?

Tito byli asi osvícení. Ale lidé si to tam sami vynutili, protože většina z nich žila v Mnichově v paneláku a tady byla obrovská prostranství jako záložní plochy pro další rozvoj firmy. Mnichov má k takovým přírodě blízkým řešením hodně blízko. Před Bavorským úřadem vlády je asi jeden hektar kopretinové louky, která slouží jako předprostor budovy a také zároveň jako optická i fyzická bariéra mezi sousedním parkem a úřadem. Lidé tam nechodí, protože je luční porost vysoký a není to pošlapané. To mě úplně nadchlo.

Máš ještě nějaký podobný příklad?

Mně se třeba moc líbí šterkové záhon suchomilných trvalek na dopravních ostrůvcích mezi silnicemi na kruhových objezdech. I to má původ v Německu, trvalky jsou barevné, krásně kvetou a je to hezčí, než sešlapaný neudržovaný trávník a vydrží suché městské prostředí. U nás udělali takto kruhový objezd v Litomyšli. My se to taky snažíme prosazovat, ale ne vždy to vyjde.

A proč je to tak těžké prosadit?

Nejspíš neznalost. První dva roky, než se společenstvo vyvine a zapojí, je náročnější údržba. Člověk, který se o to stará, musí vědět, kterou rostlinu tam má nechat a kterou může vytrhnout. Záhony udržují technické služby a pro ty je někdy jednodušší dát tam třeba skalník, protože o ten se umějí postarat.

Když se vrátím k soukromým zahradám, většina z nich je asi ve městě?

Městských zahrad je asi třetina, třetina jsou menší zahrady na vesnicích a třetina jsou velké usedlosti, statky, pozemky třeba dvou hektarové, hektarové. Hodně je jich v horách – Orlické hory, Jeseníky, Beskydy, Vysočina. Někdo koupí obrovský statek a chce ho zrenovovat se vším všudy.

Jste zahradní firma, jak řešíte návaznost domu a zahrady?

Samozřejmě záleží na celkovém zasazení domu do okolního prostředí. Bohužel ne vždy se dostaneme k projektu ve fázi, kdy je možné ještě výrazně zasáhnout do řešení terénních úprav v okolí domu, návaznosti cest na objekt apod. Trošku mě mrzí, že čeští architekti považují zahradní architekty za „profesanty, kteří navrhují zeleninu“ a ne jako jako rovnocenné partnery, kteří jim pomáhají spoluvytvářet místo.

Návaznost řešíme od terasy dál. Bereme v úvahy výhledy a průhledy z domu atd.

Řešíme koupací jezírka, odvodnění, nebo zadržování vody na pozemku, kořenové čističky, obnovu biotopů, které tam původně byly, mokřady a osázení a tak dál.

Děláte praktické permakulturní kurzy?

Ano, ale zatím jen na Mojžírově – to je krásná (do budoucna permakulturní) samota U Valašského Meziříčí. Půl dne se přednáší a půl dne se třeba kope jezírko, vozí kačírek, nebo pokládá folie.

Hodně mě překvapuje, že i na venkově si lidi objednávají návrhy...

Na venkově je spousta lidí, kteří odcházejí z města...

Ano, ale i tam jsem myslela, že jsou to lidé, kteří si zahradu raději vymyslí a vytvoří sami.

Přibližně je to tak. Většina lidí na vesnici, kteří si nechali udělat návrh, si ho potom sami realizují a lidé z města si ho nechají zrealizovat od realizační firmy.

Maminky, které mají dvě tři děti, nový dům a ještě si představí zahradu rozhrabanou od traktoru, nemají už absolutně potenciál číst a studovat, která rostlina se kam hodí, a jsou vděční, že jim to někdo nakreslí, naplánuje, případně i vysází.

A máš i nějakou zpětnou vazbu od lidí, kteří si návrh realizují sami?

Vždycky je mi milé, když pošlou fotky. Kolikrát jsou opravdu neskutečně šikovní a kreativní a v zahradě je cítit „duše“ majitele. Jsou ale i opačné případy...

Jeden z principů permakultury je znovuvyužívání odpadu jako zdroje na vlastním pozemku. Jsi zahradní architektka, jak tento princip spojuješ se svým estetickým cítěním?

Velmi mě ovlivnilo studium v Německu. Tam nás vedli k estetice, studovala jsem architekturu. Je pro mě důležité, abych se v prostoru cítila dobře a kladu na to důraz. Ale zároveň jsme byli vedeni i k ohledu na hledisko ekologické a k skloubení těchto dvou přístupů. Toho se držím. Nenavrhujeme záhony z pneumatik a podobně, ale spousta z těch lidí, kteří si návrh zpracovávají sami, samozřejmě využije to, co má k dispozici - cihly z bouračky, kameny na pozemku... Viděla jsem nádherné cihlové vyvýšené záhony právě z bouračky staré stodoly, vypadaly krásně.

Snažíme se lidí ptát, jaké mají zdroje, co můžou použít a na základě toho tvořit. Absolutně jsme odpůrci obložení kamene ze Číny. Ideální zdroje jsou ty na pozemku, nebo z nejbližšího okolí. Je to i finanční otázka.

Přiznám se, že záhony z PET lahví se mi nelíbí...

Mně taky ne. Ale pokud někdo chce mít PET lahvé záhony, ať je klidně má. Ale tento typ lidí nás neoslovuje, že chce návrh zahrady. Já mám záhon třeba ohraničený kameny z potoka, který teče kolem. U novostaveb třeba v satelitních městečkách to ale může být těžké, protože tam žádné zdroje často nejsou.

Co se týče recyklace, setkávám se s názorem recyklovat úplně všechno a nejlépe na vlastním pozemku, ale někdy mi to přijde spíš na škodu, kdo ví, co se z různého odpadu může uvolňovat. Co si třeba myslíš o kartonování?

To jsme zjišťovali. V lepenkách jsou škroby a lepidla a mělo by to být absolutně nezávadné, stejně jako černobílé tiskoviny. U barevných nikdo moc nevěděl, ale jedovaté látky už se nepoužívají, jak to bývalo dřív. Ale stoprocentně to říct nemůžu. Jen občas šílím, když přijdu na zahradu a tam má někdo vyvýšený záhon z vlakových pražců. To hned říkám, že to není úplně dobrý nápad, pěstovat si rajčátka na napuštěných pražcích karcinogenními látkami. No a pneumatiky, do toho bych si rajčátka taky nezasadila.

A co pneumatikové jezírko?

To jsem viděla pod bylinkovou spirálou. Jedlé bylinky bych si tam určitě nedala. Když si představím, že prostě to kolo jezdilo po silnicích, co všechno tam může být...

Zdá se mi, že je to trochu jiný pohled, než je ten klasický permakulturní...

Permakulturu jsem objevila v Německu přes permakulturní akademii přes Sonju Hörster, kterou tady určitě spousta lidí z permakulturního hnutí zná. Byla jsem u nich na kurzu v Berlíně. Ona permakulturu také pojímá jinak, protože je architektka. Můžeme se o tom spolu bavit, že chceme permakulturní principy pozvednout z „undergroundu“, protože se dají použít ve všech směrech. To jsem převzala tenkrát od Soni. Přístupů k řešení je opravdu spousta. A při řešení veřejných prostranství musí člověk řešit normy, úřady a zákony, ale principy jsou stejné. A teď například vyšel zákon nepouštět dešťovou vodu do kanalizace a primárně to řešit zasakováním. To jsou taky všechno permakulturní principy, stejně jako územní systémy ekologické stability.

Ty si tedy myslíš, že zákony jdou směrem permakultury?

To si myslím. Ono občas mi to přijde, že jsou všichni naštvaní na úřady a na úředníky, ale třeba na semináři o kořenovkách, který jsme měli v květnu na Mojžírově, tam byli lidi z Ministerstva životního prostředí, aby se dozvěděli víc, protože kořenové čistírny se teď povolují v národních parcích a chráněných krajinných oblastech. A byli tam také mladí lidé ze škol. Taky Dana Kellnerová organizovala zájezdy, na kterých byli učitelé, starostové obcí...

Já si myslím, že v mnoha případech není potřeba, stavět se do opozice, boj nikam nevede. Přijela jsem včera na Mojžírov, kde se teď realizuje kořenová čistička a majitelka mi radostně oznamovala, že přišla paní z úřadu a v pohodě bez jakýchkoliv řečí povolila kořenovku, která v tom kraji je snad první. Kolikrát člověk myslí, že dělá dobře, ale vztahy v krajině jsou často komplikované a složité. Například u kořenových čistíren, když úřady nechtějí povolit zasakování vody, protože kořenovka nemusí být udělaná dobře, voda nemusí být dobře vyčištěná a zasakování může narušit podzemní vody. Zrovna u kořenových čistíren se dá udělat spousta chyb, nejde jen nastudovat nějaký článek a podle toho se do toho pustit.

Tím undergroundem tedy myslíš zbytečnou opozici?

Já underground nevnímám jako nějaký negativní výraz. Ale občas vidím v permakultuře oddělení od „normální“ společnosti. Taky si přeju, být maximální míře samozásobitelem, mít pozemek a být schopná se sama uživit, ale někdy se lidé úplně vyčleňují ze společnosti a pak jim třeba děti dorůstají do věku šestnáct dvacet let a odcházejí od rodičů, kteří si myslí, že pro ně dělají to nejlepší. Myslím si, že lze žít ekologicky a trvale udržitelně i bez nějakého boje v normální společnosti. Bez vydělení, že všichni ostatní jsou špatní, jen my to děláme dobře ...

Setkala ses s něčím, co majitelé vydávali za PK projekt, ale byl to spíš odstrašující příklad?

To ne. Jen občas s úsměvnými věcmi. Jeden pán se snažil vybudovat přírodě blízké jezírko, protože měl přirozeně na pozemku spodní vodu z meliorovaných polí. Chtěl po nás, abychom mu vymysleli, jak zvednout hladinu a udržet ji ve stejné výšce, protože v létě, kdy je nejvíc sucho, hladina klesla o 1,5 m a skoro jako by nebyla. A my jsme mu nebyli schopni vysvětlit, že je to princip spojených nádob, který se pořád vyrovnává. Že pokud nebude zaizolované dno, tak se bude hladina pořád měnit. Občas nám lidé nechtějí věřit, jsou třeba naštvaní, že jim to nechci navrhnout přírodně. Je samozřejmě možné také udělat jezírko prostě nižší, ale fyziku prostě neobejdeme.

Ale jsou třeba velké projekty, a já jsem se setkala s názorem, zda vůbec je to ještě permakultura, nebo jestli to je ještě vůbec dobře takto hodně zasahovat do krajiny.

Tady nejde jen o to, jestli zasahovat, ale z jakého stavu. Je rozdíl, jsou-li tam smrkové monokultury a místo nich se vysází původní druhy dřevin a udělají se tam terasy a zadržuje se voda, nebo tam byla původní krásná krajina, která fungovala a byla v pořádku. Návazností, spojitostí a souvislostí, které musí člověk vědět, je obrovský objem a nuance jsou někdy velmi jemné. Člověk to může nejlépe vyzorovat, žije-li sám v přírodě a vidí, jak věci fungují. Když se pouštíme do nějakého většího projektu, je vždycky dobré to ještě probrat s někým, kdo vidí širší vztahy, s krajináři a podobně. Někdy jsou ty permakulturní světy trošku malé, je třeba je zasadit do většího kontextu.

Příroda tě hodně naučí, ale lze tomu ještě nějak pomoci?

Nevím, mně dává energii a inspiraci práce s hlínou, schválně nemulčuju, protože se těším, až se v ní budu moci hrabat ☺.

Čím víc člověk plyne v harmonii se světem a víc se uvolní, najednou cítí a jednoznačně ví, co je správné nejen pro něj, ale i pro všechny a všechno ostatní.